

PARLAMENTINĖ UŽSIENIO POLITIKOS KONTROLĖ

DR. PRANAS VIKTORAS RAULINAITIS

I.

Parlamentinės užsienio politikos kontrolės svarbumas ir galimumas

1. **Vyriausybės darbų kontrolėje kartu gali eiti ir užsienio politika.** Mūsų Valstybės Konstitucija nustato, kad Seimas prižiūri vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas (V. K. § 28). Vyriausybės darbų priežiūra iš Seimo pusės yra pravarti ir reikalinga, kadangi Vyriausybė, sudaroma Respublikos Prezidento, per Ministerių Kabinetaž veda Respublikos vidaus ir užsienio politiką, vykdo Konstituciją ir įstatymus ir saugoja Respublikos teritorijos neliečiamybę ir vidaus tvarką (V. K. § 61). Savo darbe Ministerių Kabinetas turi turėti Seimo pasitikėjimo, todėl ir Seimas negali kitaip pasitikėti Ministerių Kabinetu, kaip prižiūrėdamas ir kontroliuodamas jo darbus, kartu bendrą vidaus ir užsienio politiką.

Vidaus ir užsienio politikos kontrolės formaliniai galimumas yra tie patys, kadangi Ministerių Kabinetas, tiek vienoj, tiek ir kitoj srity, yra Seimo prižiūrimas. Bet ši priežiūra faktinai yra nevienoda, nes vidaus politikoje jau kiekvienas šalies gyventojas, tuo labiau Seimo atstovas, jaučiasi nusimanąs ir suprantaš Vyriausybės darbų ir įsakymų tikslumą, teisėtumą ir teisingumą bei jų naudingumą, todėl galįs ir kontroliuoti bei vertinti tuos darbus. Vidaus politikos kontrolė dar tuo palengvėja, kad Vyriausybės darbai atliekami čia pat šaly ir jų vykdymas kiekvieno gali būti pastebėtas ir sekamas. Užsienio politikoje kontrolės atžvilgiu yra visai kas kita. Čia Vyriausybė gali savo darbus nuo piliečių paslėpti, apie juos neduoti jokios žinios. Ne

Dr. Pranas Viktoras Raulinaitis

kiekvienas pilietis ir net Seimo atstovas gali sužinoti, kas ir kaip Vyriausybės yra daroma. Tik jau ilgainiui, iš spaudos pranešimų arba kokių įvykių, kaip karas, ekonominė blokada ir t. t., galime pajusti ir suprasti Vyriausybės vedamosios užsienio politikos padarinius. Reikia dar pridurti, kad ne visi šalies gyventojai ir Seimo atstovai nori rūpintis užsienio politika, kuri nesitenkina vietiniais ir kasdieniniais reikalais. Daugelis, ypač mažųjų valstybių, gyventojų mano, kad užsienio reikalus vedant sunku kas padaryti, kad čia daug kas pareiną ir nuo paties likimo arba šalies geografinės, ar ekonominės padėties, todėl nesą reikalo ypatingai susirūpinti užsienio politikos vedimu. Tokis manymas yra klaidingas: tai galime patikrinti daugelio mažųjų valstybių aktyvumu ir gaunamais vaisiais užsienio politikoje, taip pat ir mūsų šalies pastangomis užsieny ir gautais rezultatais. Jei nebūtų rūpintasi mūsų užsienio politika, jei užsieny (Amerikoje, Šveicarijoje, Anglijoje ir kitur) gyvenę lietuviai karo 1914–1918 metu nebūtų budriai ir energingai, kiek galėdami, kovoję už Lietuvos nepriklausomybę ir nebūtų vokiečių okupacijoje pinigais ar kitu būdu rėmę lietuvių ir paskui jau Valstybės Tarybos, tai šiandien vargu mes galėtume džiaugtis savo nepriklausoma ir demokratine valstybe.

Todėl aišku, jog yra reikalo rūpintis užsienio politika. Bet to dar maža: užsienio politikoje mes bendraujame su viso pasaulio tautomis ir tuo būdu pažįstame kitas tautas, kitas valstybes ir duodame progos kitiems mus pažinti, mūsų šalies likimu interesuotis, mums reikale padėti ir mus atjausti. Dabartinis pasaulio gyvenimas yra toks, kad viena kuri valstybė, nors ir didžiulė, nebegali savaimingai ir izoliuotai nuo kitų valstybių laikytis. Įvairūs kultūriniai, socialiniai ir ekonominiai reikalai ir siekimai nenoromis verčia turėti santykių su kitomis valstybėmis, o juo labiau su savo kaimynais, be kurių draugiškumo kiekviena valstybė gali atsidurti nemalonioje ir neramioje padėtyje. Vienu žodžiu, mūsų laikais tautų sugyvenimas ir bendravimas yra reikalingas ir būtinas dalykas. Tautos, drauge gyvenamos ir turėdamos gerų santykių, neabejotinai prisideda prie pasaulio taikos ir ramybės palaikymo. Ar galime rasti bent

vieną sveiką ir dorą žmogų, kuris nenorėtų pasauliui ir savo tautai taikos ir ramaus gyvenimo? Tokio žmogaus negali būti, ir todėl reikalas bendradarbiauti įvairiose gyvenimo srityse bei tenkinti įvairius reikalus ir noras palaikyti taiką yra tas akstinas, kuris verčia santykiauti ir tuos santykius plėtoti ir skatina varyti užsienio politiką, ja domėtis ir ją sekti.

Kontroliuojant bendrai vyriausybės darbus ir jos vedamąją bendrą politiką, kartu galima taip pat vesti ir užsienio politikos kontrolę. Jei ne visi parlamento nariai nori ar gali imtis kontroliuoti užsienio politiką, tai tas dar nėra blogas dalykas, kadangi nėra ir reikalo visam parlamentui sekti užsienio politiką. Kiekviename parlamente visada susiras žmonių, kurie patys domėsis užsienio politikos klausimais, užsienio gyvenimu ir užsienio santykiais. Šie žmonės, kiek nusimaną apie tą dalyką, gali tiesioginai sekti užsienio politiką, aktyviai ją kontroliuoti ir tuo būdu padėti visam parlamentui, vyriausybės darbus kontroliuojančiam, pranešti ir užsienio politikos kontrolę.

2. Užsienio politikos kontrolės svarbumas. Valstybių gyvenimo istorijoje mes galime patirti, kokį svarbų vaidmenį vaidina užsienio politika ir kokios ji reikšmės turi visos tautos likimui. Daug pavyzdžių neieškodami imkime vien pasaulinį karą, tam tikros valstybių vestos užsienio politikos vaisių, kuris labai žymiai atsiliepė ir į atskirų tautų ir valstybių likimą ir laimę. Vienos tautos kare laimėjo, o kitoms teko šie laimėjimai savo ištekliams padengti; vienos valstybės kare įgijo didžiausius naujų teritorijų ir gyventojų plotus, o kitos valstybės visa to nustojo. Atsirado visa eilė naujai atgimusių tautų ir valstybių, kaip antai: Lietuva, Latvija, Lenkija ir kitos. Bendrai imant, pasaulio gyventojai 1914—1918 metų kare pralaimėjo. Už savo pralaimėjimą jie užmokėjo dešimtimis milijonų žuvusių geriausių tautos sūnų, dideliu skurdu, vargu ir ekonominiu šalies ūkio griuvėsiais. Ir kodėl visa tai atsitiko? Juk tautos nėra kraugerės, karo nenori, joms malonus yra taikus ir ramus gyvenimas.

Į tai galime atsakyti Bismarkio žodžiais, pasakytais vokiečių parlamente: „Die Völker wollen niemals den Krieg, den Krieg wollen immer

nur kleine Minderheiten, die sich zu diesem Zweck wechselseitig in die Hände zu arbeiten pflegen“. Taip, tautos karo nenori, bet vis dėlto karai... atsitinka ir pridaro daugybą nelaimių ne tik kariaujančioms tautoms, bet netesioginai ir visam pasauliui. Todėl pačioms tautoms reikia rūpintis vengti karų. Visa tauta turi budėti ir sergėti taiką. Ypačiai ši pareiga priklauso tautos atstovybei — parlamentui, kuris yra pašauktas rūpintis tautos reikalais ir juos tenkinti. Tauta, o pirmoje eilėje parlamentas turi sekti ir kontroliuoti vyriausybės vedamą užsienio politiką. Tik kontroliuojama vyriausybė negalės užsienio politikoje daryti tokių sutarčių ir žygių, kurie keltų karus. Jei ne slaptoji politika, tai, reikia manyti, nebūtų buvęs pasaulinis 1914—1918 metų karas. Ši politika sukėlė pasaulinį karą. Atskirų valstybių, itin didesniųjų, vyriausybės visą laiką varė slaptą užsienio politiką, praktikavo vadinamą slaptąją diplomatiją. Dar 1911 metais gruodžio mėn. 14 dieną į anglų komūnų atstovo Wedgwood paklausimą paskelbti visas užsienio reikalais padarytas sutartis lordas Grey atsakė neigiamai. Tas pats politikos slaptumas buvo ir kitur, kaip antai: Vokietijoje, Rusijoje, Prancūzijoje, Japonijoje ir kitose valstybėse. O kada didesnės ir svarbesnės valstybės praktikuoja slaptą diplomatiją, tada, be abejo, ir mažesnėms valstybėms nėra ir negali būti kitokios išeities.

Visų buvo ir yra nujaučiamas ir suprantamas slaptosios diplomatijos žalingumas. Net Haagos viename pasauliniame taikos kongrese buvo nustatyta, kad slapta politika yra žalinga ir kad užsienio politika turi būti parlamento kontroliuojama, arba, teksto žodžiais betariant, „La politique étrangère sera soumise à un contrôle officace des parlements. Les traités secret seront nuls de plein droit“. Demokratinės ir parlamentinės politikos šalininkai patys pripažįsta slaptosios diplomatijos žalingumą. Anglų parlamente Labuor Party lyderis Macdonald, buvęs 1924 metais ministeris pirmininkas, pareiškė tų metų pradžioje, kad jis skelbsiąs parlamentui visas daromas su užsieniu sutartis. Jei p. Macdonald būtų išsilaikęs kiek ilgiau Anglų vyriausybės viršūnėje, gal būt, jo paskelbtasai nusistatymas ir būtų buvęs vykdo-

mas ir radęs pritarimo kitose valstybėse. Tokis žygis skatina parlamentą aktyviai dalyvauti užsienio politikos kontrolėje ir tuo būdu eiti tais keliais, kuriais galima palaikyti visuotinę taiką. Kada visos sutartys su užsieniu skelbiamos, tada nėra baimės, kad kuri nors valstybė su kita būtų susitarusi tam tikrais atvejais pulti trečiąją valstybę. Jei nėra jokio nedraugiško susitarimo, tai kur kas lengviau yra sudaryti vienoj tautoj palanki ir draugiška nuotaika kitai tautai; tada galima neapykantos jausmo vietoj išauklėti tautų broliškumo ir užuojautos jausmai.

Tautų broliškumas ir abipusiškas supratimas galimas vien atviroje ir nuosakiai vedamoje užsienio politikoje. Jei ši politika ne visame kame yra vieša ir turi kitai kuriai tautai neorganiško ar bent neaiškaus santykiavimo pobūdžio, tai, be abejo, kitoje tautoje savaime kyla apsaugos klausimas, baimės jausmas būti užpultam ir gyvas ir judrus noras daryti slaptas apsigynimo ar puolimo sutartis su kitomis valstybėmis, kad reikale galėtų apsisaugoti ir apsiginti, iš čia tad eina visi tie sunkumai, kurie dabar kliudo tautoms nusiginkluoti, nors tam reikalui tiek daug paskirta laiko ir tiek daug dirbama įvairiuose dideliuose tarptautiniuose suvažiavimuose. Dabar pasaulis kalba apie nusiginklavimą, o kiekviena valstybė atskirai kaskart daugiau ir daugiau ginkluojasi.

3. Užsienio politikos kontrolės būtinumas. Net pati Tautų Sąjunga, kurioje dalyvauja 55 valstybės, negali nustatyti taikios užsienio politikos. Penktasai Tautų Sąjungos pilnaties suvažiavimas Genevoje 1924 metų spalio mėnesio 2 dien. priėmė garsųjį Genevos protokolą, kuriuo nutariama visi kilę nesusipratimai tarp valstybių taikiai spręsti. Deja, šis protokolas didesniųjų valstybių, pirmoje eilėje Britų Imperijos, nebuvo patvirtintas. Bet sunku buvo ir laukti kitokio šito protokolo likimo, kadangi atskiros valstybės taikaus sugyvenimo dalykuose nenuėina toliau gražių žodžių ir skambių obalsių. Valstybių atstovai tarptautiniuose suvažiavimuose pritaria taikai ir jos palaikymui, pritaria nusiginklavimo reikalingumui, bet sugrįžę į savo vals-

tybę, matyti, tuojau pamiršta, kad pareikščiau nusistatymu tikrai verta susidomėti ir tikrai jis reikia vykdyti. Todėl taip ir eina užsienio politika paprastais pramintais takais. Nelengva yra pasukti iš senų vėžių, kuriomis per tiek šimtmečių įprasta važinėti. Čia turi labai daug padėti pastangų ir darbo atskirų valstybių tautos atstovybės — parlamentai. Jei parlamentuose senoviškai bus rūpinamasi užsienio politika, jei parlamentai nesiims aktyviau sekti ir kontroliuoti užsienio politikos, tai pasaulis vargu kada susilauks ramesnių ir taikesnių laikų, kaip kad lig šiol buvo.

O taip neturi būti. Užsienio politikos kontrolė turi būti varoma aktyviai ir pačios tautos prižiūrima, kaip kad kai kuriose valstybėse yra dabar daroma. Čia visų pirma reiktų imti pavyzdžiu Šveicarijų tautą, kuri tam tikru būdu pati dalyvauja užsienio politikos kontrolėje — referendumo keliu balsuoja tas sutartis, kurios sudaromos neribotam arba ilgesniam kaip 15 metų laikui, jei to reikalauja bent 30.000 balsavimo teisę turinčių piliečių arba 8 kantonai. Tuo būdu Šveicarija prisidėjo ir į Tautų Sąjungą 1920 metų gegužės mėnesio referendumu.

Apibūdinę užsienio politikos kontrolės svarbumą parlamentuose, imsime dabar šį klausimą spręsti pozityvinės valstybių parlamentinio gyvenimo teisės atžvilgiu, nes anot anglų patarlės: „An ounce of practice is worth a pound of theory“.

II.

Parlamento teisės užsienio politikos kontrolei

1. **Konstituciniai nuostatai.** Svarbiausia ir galutinė priemonė spręsti nesusipratimams užsienio politikoje yra karas. Kada jokios derybos neveda į taiką, kada nenorima taikiu būdu spręsti kilę nesusipratimai ar ginčai, kada norima per „fas et nefas“ savieji siekiami ar nusistatymai įgyvendyti arba apginti, — tada karu siekiama tikslo. Pažvelgę į modernių valstybių konstitucijas, mes matome,

kad jos visos leidžia vienu ar kitu būdu griebtis karo, kaip tam tikros priemonės užsienio politikoje.

Lietuvos Valstybės Konstitucijos 31 str. nustato, kad karas yra galimas, ir nurodo, kieno ir kaip jis turi būti pradėtas, būtent: Seimo kompetencijoje yra karo pradėjimas ir baigimas. Karo veiksmai gali būti pradėti be Seimo, kai prieš šalis paskelbia Lietuvai karą, arba kai priešai, nepaskelbę karo, yra peržengę Lietuvos sieną.

Lietuvos Konstitucija neleidžia Vyriausybei savo sumanymu skelbti kam nors karą, bet, kaip matome, leidžia ginti šalį nuo priešų ir be Seimo sutikimo. Tokis leidimas yra natūralus ir aiškus dalykas, nes priešingu atveju, t. y. jei karo veiksmui pradėti, priešui užpuolus, reiktų Seimo sutikimo, tai galima būtų sulaukti tokių momentų, kad Seimas nespėtų susirinkti ir duoti savo sutikimo, o priešas jau galėtų giliai įsibrauti į šalį ir ją nusiaubti. Todėl galima tvirtinti, kad apsiginamajame kare nėra reikalo atsiklausti Seimo valios: pati Vyriausybė turi teisės ir pareigos tokį karą pradėti ir tęsti, kol Seimas, Vyriausybės kontroliuotojas, tuo klausimu ši ar tą nenuspręs. Normaliu laiku, kada norima būtų pradėti karas be puolimo šalies, t. y. imtis puolamojo karo, reikia Seimo sutikimo, tam tikro sprendimo, kad Vyriausybė galėtų pradėti karą.

Yra tokių valstybių, kurių konstitucijos draudžia pradėti karą puolimo tikslais. Taip antai, Jungtinių Brazilijos Valstybių konstitucija 88 str. nustato, kad ši valstybė jokia atveju, tiesioginai ar netiesioginiai, nekels užkariaujamųjų karų vis vien, ar viena būdama, ar susijungus su kita tauta. Bet apsiginamieji karai yra leidžiami, ir jei kuri nors valstybė pultų Braziliją, tai respublikos prezidentas turi tuojau paskelbti karą ginti savo šaliai nuo priešų įsiveržimo ar užpuolimo (Brazil. konst. 1891 met. vasario 24 d. 48 str. 8 p.).

Vokietijos 1919 mt. rugpjūčio 11 dienos konstitucija nustato: karo paskelbimas ir taikos sudarymas eina Reicho Įstatymu (45 str. 2 p.). Iš čia seka, kad Vokietijos Reicho prezidentas jokia atveju negali paskelbti karo ar sudaryti taikos be parlamento. Karo paskelbi-

mas ar taikos sudarymas turi būti formaliu nutarimu priimtas (Vok. 68 str. 2 p.). Kad ir sumanius paskelbti karą, pats dalykas nėra skubiai išsprendžiamas, nes per dvi savaites nuo nutarimo priėmimo Reichstage Reichsratas (Valstybių atstovų taryba) gali užprotestuoti ir per dvi savaites paskelbti savo motyvus. Šiuo atsitikimu Reichstogas iš naujo gauna svarstyti savo nutarimą ir balsuoti. Jei nebūtų susitarta tarp Reichstago ir Reichsrato, tai Reicho prezidentas gali per tris mėnesius perduoti ginčo klausimą spręsti referendumo keliu. Jei prezidentas ginčijamo įstatymo neperduoda referendumui, tai šis įstatymas laikomas atmestu. Bet jei Reichstogas jam grąžintą įstatymą priima 2/3 balsų dauguma, tai prezidentas turi per tris mėnesius arba paskelbti įstatymą, arba atiduoti jį spręsti referendumui (74 str. 3 p.). Iš to matyti, kad Vokietijos valstybė, pasaulinio karo pamokyta, savo konstitucija labai pasunkino karo pradėjimą. Kadangi be Reichstago sutikimo, tai yra be garantijos, negali būti paskelbtas karas, kaip kad be to negali būti ir taika sudaryta, tad toks uždraudimas vyriausybei savarankiškai pradėti karą duos progos vokiečių tautai išvengti gaistingų puolamųjų karų.

Šiaurės Amerikos Jungtinių Valstybių konstitucija nustato, kad tik Kongresas (parlamentas ir Senatas) turi teisės paskelbti karą ir vartoti kitokius prievartos būdus, tiek sausumoje, tiek ir jūroje (Konst. I skyrius 8 sekcija 11 str.). Padaryti taiką leidžiama prezidentui, bet sutikus ir pritariant senatui bent 2/3 balsuojančių senatorių (Konst. II sk. 2 sekc. 2 str.). Kaip matome, ir čia negalima pradėti karo be tautos atstovybės sutikimo; bet ir taika nelengva pasirašyti, nes tam reikalingas 2/3 senato balsų daugumos sutikimas. Pasauliniam 1914–1918 metų karui Amerikos Kongresas davė savo sutikimą dalyvauti Amerikos vyriausybei ir siūsti kariuomenę net į Europą, bet pasirašyta prezidento Wilsono Versalės taika senato buvo atmesta. Ne vien čia minėtų valstybių parlamentai, bet ir daugelio kitų tautų turi didesnės ar mažesnės kontrolės teisės karo skelbimo dalykuose. Kai kurių valstybių parlamentams duodama išimtinė teisė karo ir tai-

kos klausimais pirmas ir galutinis žodis tarti. Tam jau buvo minėta Vokietija, Brazilija ir Amerika; čia dar ne pro šalį bus priminus, pav., Šveicarijos Respubliką, kur karo paskelbimas ir taikos sudarymas priklauso federaciniam parlamentui, t. y. Tautos Tarybai ir valstybių Tarybai (Conseil National ir Conseil des Etats) (konst. 85 str. 6 p.). Tas pat galima pasakyti ir apie Rumuniją, kurios karaliui nėra duota teisės skelbti karas ar daryti taika, nes konstitucijoje toji teisė nėra tiesiog karaliui duota; tos pat konstitucijos 91 str. sako, kad jis teturi vien tas teises, kurios jam yra duotos, kitais žodžiais — karas skelbti ir taika daryti yra tautos atstovybės dalykas (Rumunijos 1923 metų kovo 26–27 d. konst. 33, 88 ir 91 str.).

Mūsų kaimynės Latvijos prezidentas turi teisės pradėti karo veiksmus šalies apsaugai, jei kuri nors valstybė paskelbtų karą Latvijai arba priešas pultų Latvijos sienas. Pradėjus karo veiksmus, prezidentas tuojau turi sušaukti Seimą ir tik jo nutarimu jau paskelbti karą (Konst. 1922 m. vasario 15 d. 43, 44 str.). Panaši teisė duota ir kitos mūsų kaimynės — Lenkijos prezidentui, kuris gali skelbti karą ir daryti taiką tik parlamentui sutikus (Lenkijos 1921 met. kovo 19 d. konst. 50 str.).

Mūsų Skandinavijos kaimyninių valstybių galvos – karaliai – irgi neturi teisės savarankiškai elgtis karo ir taikos dalykuose; taip antai, Švedijos karalius gali skelbti karą ir daryti taiką tik valstybės Tarybai nepaprastoje sesijoje, visiems nariams pavardžiui balsuojant, tinkamai tai nutarus (Regeringsformen 1809 met. birž. 6 d. 13 str.).

Vengrijoje tai net iš senų laikų buvo nustatyta, kad karalius vienas be tautos atstovybės negali imtis karo ar leisti į savo šalį be karalystės sutikimo svetimas jėgas, kaip kad yra 1608 metų įstatymuos pasakyta („Ut sum regia majestas... nec sine praes- citu et consensu regni, in Hungaria et partibus sibi annexis ullum vel bellum noveat, vel militem extraneum inducat, decretum est“). Taip pat ir taikai daryti reikalinga buvo 1536 metų įstatymu karaliaus patarėjų sutiki-

mas („Majestas sua sine scitu consiliarorum suorum Hungarorum tractatus paeis nequaquam transigat“). Pagal 1920 metų konstituciją palikti seni nuostatai, tik jie buvo pritaikyti prie dabartinių laikų apystatų ir faktinės padėties, t. y. ir karas, ir taika, ir kariuomenės leisti išeiti iš savo teritorijos tegalima tik parlamentui sutikus.

Karo veiksmų ir karo pradėjimo bei taikos sudarymo kontrolė, kaip matome, gali būti pavesta parlamentui. Bet yra ir tokių konstitucijų, kurios duoda teisės ir valstybės galvai – prezidentui ar karaliui – dalyvauti karo ir taikos klausimų sprendime. Pavyzdžiui mes galime imti Suomijos, Danijos ir Kinų valstybes.

Suomijos Respublikos prezidentas sprendžia ir taria visus klausimus, liečiančius taiką ir karą, su parlamento pritarimu (Suomijos konst. 1919 met. liepos mėn. 17 d. 33 str.), Danijos karalius demokratas gali paskelbti karą ir padaryti taiką Rigsdagui (Folketing ir Landsting) pritarus (Danų 1915 met. birž. 5 dienos konstitucija, pakeista 1920 met. rugsėjo 10 d. 18 str.). Kinų prezidentas gali paskelbti karą, tik pritariamas parlamento. Jei prireiktų atremti svetimas užpuolimas, tai prezidentas, paskelbęs karą, gali prašyti parlamento užgynimo (Kinų konst. 84 str.). Tas pat taikoma ir taikos sutartims (85 str.).

Mūsų demokratiniais laikais jau maža bėra valstybių, kurių viršininkai savarankiškai gali skelbti karą kitoms valstybėms arba daryti taikos sutartis, nesiklausę parlamento. Panašios tvarkos laikosi, pav., Italija ir Belgija.

Italijos karalius, vyriausia valstybės galva, vienas turi teisės skelbti karą ir daryti taikos sutartis. Paskelbtasai karas ar sudarytoji taikos sutartis turi būti pranešta parlamentui. Jei kuri sutartis apsunktų valstybės finansus arba keistų valstybės teritorijos ribas, tada reikalingas parlamento sutikimas (Statuto įžangos 5 str.).

Belgijos karalius, vyriausias sausumos ir jūrų kariuomenės viršininkas, savarankiškai skelbia karą ir daro taikos sutartis, kurias tuojau ir tinkama proga praneša parlamentui. Teritorijos sienos gali

būti keičiamos tik įstatymo keliu (Konst. 68 str.). Bet karalius savo veiksmams turi gauti tam tikro ministerio pritarimą, ir kol tas ministeris nėra gavęs nepasitikėjimo ir neatsistatydinęs, tol karalius gali su jo pritarimu veikti (64 str.).

Savotiški ir sektini nuostatai dėl ginčų sprendimo su savo kaimynais ar kitomis valstybėmis yra nustatyti Olandijos konstitucijos, kuri gali būti šiuo atveju geru ir sektinu pavyzdžiu kitoms taikos ir ramaus gyvenimo trokštančioms ir už taiką kovojančioms šalims. Ši konstitucija įveda naują principą, būtent tarptautinių ginčų sprendimą ne karo, bet teismo ir kitų taikingų priemonių keliu. Yra nustatyta, kad karalius deda pastangas išspręsti nesusipratimams su svetimomis valstybėmis teismo keliu ir kitais taikiais būdais. Jis skelbia karą tik jau paskui parlamentui sutikus (Olandų 1922 met. lapkričio mėn. 10 d. Konst. 57 str.).

Tautos atstovybė, arba parlamentas, kontroliuoja vyriausybę užsienio politikos reikaluose ne vien tuo, kad neleidžia jai, be tam tikrų retų išimčių, be savo pritarimo skelbti karo arba daryti taikos sutartis, bet taip pat ir tuo, kad ir kiti svarbesni užsienio politikos klausimai negali būti sprendžiami be parlamento pritarimo. Tokie svarbesni klausimai, kuriems veik visų valstybių konstitucijos reikalauja parlamento pritarimo dėl vyriausybės užsienio politikos, yra šie: 1° galutinėje instancijoje spręsti apie tarptautines sutartis, kurios liečia valstybės suverenumą ar teritorialinę neliečiamybę ir jos arba jos piliečių finansinius ar prekybinius interesus. Kai kurios valstybės eina labai toli – reikalauja parlamento sutikimo kiekvienai tarptautinei sutarčiai padaryti, nežiūrint, kokios svarbos toji sutartis galėtų būti. Pav., Austrijos konstitucijos 50 str. reikalauja, kad visos politinės ar šiaip kokios sutartys, kuriomis bent koks įstatymas būtų keičiamas, turi galios tik nuo to momento, kai parlamentas jas ratifikuoja.

Švedų konstitucija sako, kad tuo atveju, kada valstybės interesas reikalauja, kad didelės svarbos sutartis, kuri neliečia pavestų

Riksdagui spręsti klausimų, būtų sudaryta be Riksdago pritarimo, užsienio reikalų komisija, minima 54 str., turi tarti savo nuomonę dėl sudaromos sutarties dar prieš jos sudarymą (Konst. 12 str. 2 p.).

Tautų Sąjunga iš savo narių taip pat reikalauja, kad kiekviena sutartis arba tarptautinis ateities pasižadėjimas, sudarytas kurio nors Tautų Sąjungos nario, būtų tuojau įregistruotas Tautų Sąjungos Sekretariate ir, kiek galint, greičiau paskelbtas. Jokia šios rūšies sutartis ar pasižadėjimas neturės privalomos galios, kol jie nebus įregistruoti (Tautų Sąjungos paktas 18 str.). Iš šio Tautų Sąjungos straipsnio nuostatų aiškėja, kad kiekviena tarptautinė sutartis ar pasižadėjimas įgyja privalomosios galios, tik juos įregistravus Tautų Sąjungos Sekretariate. Bet čia pat kartu pačių Tautų Sąjungos paktą išdirbusių valstybių yra nustatyta, kad ligi šio laiko, t. y. kol valstybė nebuvo Tautų Sąjungos narys arba kol dar visai nebuvo Tautų Sąjungos, sudarytos sutartys neturi būti įregistruotos, nors jų registravimas yra pageidaujamas ir neuždraustas. Bet dar yra tarp valstybių nemaža slaptų sutarčių, ir teks ilgai laukti, kol jos visos bus paskelbtos.

2°. Priėmimas parlamente užsienio reikalų ministerijos biudžeto duoda geros progos diskutuoti vyriausybės užsienio politiką ir ją parlamento balsavimu pakreipti kiton pusėn, kontroliuoti.

3°. Reikalavimas kiekvienu laiku iš vyriausybės žinių ir pranešimų apie valstybės santykius su kitomis užsienio valstybėmis.

4°. Reikalavimas, kad vyriausybės užsienio politika sutaptų su parlamento pareiškąja valia, arba reikalavimas tinkamai pasiduoti parlamentinės tvarkos principams; čia minimi klausimai ir parlamento teisės dėl užsienio politikos kontrolės randasi tiesioginai ar netiesioginai valstybių konstitucijos pareikšti. Imkime keletą pavyzdžių iš konstitucinės teisės srities.

Lietuvos Valstybės Konstitucijoje mes patiriame, kad: 1° Seimas tvirtina šias Vyriausybės daromas Valstybės sutartis: taikos sutartis, Valstybės teritorijos įgijimo, išsižadėjimo ar پرleidimo sutartis,

prekybos sutartis su kitomis valstybėmis, užsienio paskolas, sutartis, kurios visai ar dalinai naikina arba pakeičia esamuosius įstatymus, sutartis, kurios uždeda pareigų Lietuvos piliečiams, sutartis, kurios nustato tiesiogines arba netiesiogines monopolijos arba nusavinimo teises (Valst. K. 30 str.¹).

¹ Ligi šiol Lietuvos parlamentas yra patvirtinęs šias sutartis su kitomis valstybėmis:

1. Lietuvos taikos sutartis su Rusija 1920 metų rugpjūčio 6 dieną.
2. Provizorinė sutartis pašto telegrafo ir telefono santykiams tarp Lietuvos ir Latvijos 1920 met. rugsėjo mėn. 20 dieną.
3. Sutartis, įvykusi tarp Lietuvos ir Latvijos vyriausybių dėl sienų nustatymo 1920 met. spalio mėn. 8 dieną.
4. Konvencija nustatyti sienoms tarp Lietuvos ir Latvijos vietose ir sutvarkyti pasienio gyventojų teisėms ir sienos perkirstojo nejudinamo turto padėčiai 1921 met. liepos 9 dieną.
5. Konvencija tarp Lietuvos ir Latvijos apie piliečių teises 1921 met. liepos mėn. 9 dieną.
6. Fakultatyvinis nustatymas dėl Tarptautinio Teismo jurisdikcijos privalomumo 1922 met. vasario 14 dieną.
7. Nuolatinio Internacinalinio Teismo Statuto pasirašymo protokolas 1922 met. vasario 14 dieną.
8. Pašto, telegrafo ir telefono susisiekimo tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos Konvencija 1922 met. rugsėjo 27 dieną.
9. Lietuvos ir Čekoslovakų Respublikų prekybos sutartis 1923 met. spalio mėn. 26 dieną.
10. Lietuvos ir Estijos Konsulinė Konvencija 1924 met. vasario 15 dieną.
11. Lietuvos ir Latvijos Konsulinė Konvencija 1924 met. vasario 15 dien.
12. Lietuvos ir Estijos konvencija dėl nusikaltėlių išdavimo ir teismo pagalbos 1924 met. vasario 15 dieną.
13. Lietuvos ir Latvijos Konvencija dėl nusikaltėlių išdavimo ir teismo pagalbos 1924 met. vasario 15 d.
14. Lietuvos, Estijos ir Latvijos Konvencija kai kuriems tarptautinės privatinės teisės dalykams sutvarkyti 1924 met. vasario 15 dien.
15. Lietuvos ir Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos 1924 met. liepos 30 dieną.
16. Nusikaltėlių išdavimo sutartis tarp Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstybių 1924 met. liepos mėn. 31 dieną.
17. Prekybos ir laivininkystės sutartis tarp Lietuvos ir Norvegijos 1924 met. liepos mėn. 31 dieną.
18. Lietuvos ir Vokietijos prekybos sutartis 1924 met. liepos mėn. 31 dien.
19. Lietuvos ir Vokietijos karo nuostolių ir ob-osto pinigų likvidavimo sutartis 1924 met. liepos mėn. 31 dien.
20. Sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Valstybės Konvencijos dėl Klaipėdos Krašto 1924 metų gegužės mėn. 8 dieną str. 8—10 vykdyti 1925 met. vasario mėn. 20 dieną.
21. Lietuvos sutartis su Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis dėliai Lietuvos skolų išsimokėjimo 1924 metų gruodžio mėn. 18 dieną.

2°. Seimas tvirtina valstybės biudžetą ir jo pildymą ir šia proga gali kontroliuoti Vyriausybės vedamą užsienio politiką ir dėl jos pareikšti savo nusistatymą, tuo pat laiku ir proga, savo nuožiūra, ką nors nutardamas ar reikšdamas pasitikėjimą ar nepasitikėjimą Ministrų Kabinetai ar tik vienam Užsienio Reikalų Ministeriui (Valst. Konst. 29, 59 str.).

3°. Seimas bendrai prižiūri Vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas (28 str.)².

Jungtinėse Amerikos Valstybėse Kongresas turi teisės: a) daryti paskolas Jungtinių Valstybių kreditan, b) tvarkyti prekybą su kitomis tautomis, tarp atskirų valstybių ir indėnų tautelių (Konst. I skyrius 8 sek.). Sutartys, kurios buvo minėtos, daromos prezidento su Senato pritarimu. Senatas, tvirtindamas sutartis, ne tik jas priima arba atmeta, bet taip pat įneša ir savo pataisų, be kurių jis nesutinka tą ar kitą sutartį priimti.

Bendrai politikos kontrolei Amerikos (U. S. A.) prezidentas laikas nuo laiko informuoja Kongresą apie tuos klausimus, kuriuos jis randa reikalingus, kartu, žinoma, ir apie užsienio politiką. Jis skiria užsieniui ambasadorius ir pasiuntinius, Senato sutikimu (Konst. II skyr. 2 sek. 2 str.). Kiek toliau nuo čia minėtų valstybių konstitucijos eina Vokietijos

² Mūsų parlamente paklausimų teisė yra labai plačiai naudojama, ir nuo Steigiamojo Seimo ligi šiol (1925. V. 29) paduota yra iš viso 663 paklausimai, kurių kokia dešimtoji dalis liečia užsienio politiką ir yra paduoti Užsienio Reikalų Ministeriui arba Ministeriui Pirmininkui, kartais ir kitiems ministeriams. Šie paklausimai yra duodami įvairiausiai klausimais. Imkime keletą pavyzdžių: Petras Radzevičius klausė Užsienio Reik. Min. dėl prancūzų karo misijos kareivių verbavimo į Vrangelio armiją (1920. IX. 20); Antanas Tumėnas – dėl leidimo pranc. laikraštinkui p. Begniaimes su žmona, Lietuvos piliete, valstybei priešingais tikslais važinėti Lietuvoje (1920. X. 6); Vincas Čepinskis – dėl p. Galvanausko (prekybos min.) važinėjimosi po užsienį (1921. II. 22), – paklausimas Min. Pirmininkui; Elizėjus Draugelis – dėl priėmimo Tautų Sąjungos pasiūlymo išspręsti Vilniaus klausimą be plebiscito (1921. III. 15); Vytautas Bičiūnas – dėl Lietuvos–Rusų taikos sutarčiai vykdyti Komisijos Maskvoje veikimo (1921. II. 15); U.R.M. Petras Ruseckas – dėl nustatymo sienų su latviais (1921. VI. 17); Kipras Bielinis – dėl uždraudimo kai kurių vokiečių laikraščių įvežimo Lietuvon (1922. I. 15); Valickis ir kiti – dėl Lietuvos atstovo Maskvoje Baltrušaičio kalbos (1922. III. 28); Toliušis ir Sleževičius – dėl Klaipėdos Krašto (1922. XII. 19); L. Darbo Federacijos – dėl Sovietų vyriausybės nepildymo taikos sutarties (1923. XI. 6) ir t. t. ir t. t.

valstybės konstitucija, kuria Reicho prezidentui duodama teisė atstovauti Reichui tarptautiniuose santykiuose ir Reicho vardu daryti sąjungas ir kitokias sutartis su svetimomis valstybėmis (Konst. 45 str. 1 p.). Tik tos sutartys ir sąjungos, kurioms reikalinga yra susidurti su Reicho įstatymų leidimo sritimi, turi gauti Reichstago pritarimą (Konst. 45 str. 3 p.). Kaip matyti iš čia duodamojo konstitucijos straipsnio, Reicho prezidentas sutartims daryti turi daug daugiau kompetencijos, nei karo ir taikos darymo dalykuose: tai priklauso pačiam Reichstagui tvirtinti. Bendrai, valstybės užsienio politika kontroliuojama Reicho konstitucijos iš 35 straipsnio. Šis straipsnis sako, kad Reichstagas sudaro nuolatinę Užsienio Reikalų Komisiją, kuri veikia dargi Reichstagui neposėdžiauojant, ar jo kadencijai išėjus, ar Reichstagą paleidus, kol susirinks naujas Reichstagas. Komisijos posėdžiai nevieši, nebent komisija 2/3 balsų nutars apie posėdžio viešumą.

Lenkijos prezidentas sudaro ir ratifikuoja konvencijas su užsienio valstybėmis ir jas praneša parlamentui (Konst. 49 str.). Bet prekybos ir muitų sutartys ir susitarimai, sunkiną valstybę finansų srity, arba dedą pareigas piliečiams ar keičią valstybės ribas, ir sąjungos gali būti sudaryti tik parlamentui sutikus (49 str.)

Panaši tvarka yra ir Čekoslovakijoje. Čia nustatyta, kad respublikos prezidentas atstovauja valstybei užsieny, sudaro ir ratifikuoja tarptautines konvencijas. Prekybos sutartys ir sutartys, dedančios valstybei ar piliečiams kurių nors sunkenybių ar pareigų, ypač karo pareigų, sutartys, keičiančios valstybės ribas, turi būti parlamento priimtos (1920 metų vasario 29 dienos konst. 64 str.). Veik tokia pat konstitucinė tvarka šiuo atveju yra ir Suomijoje (Konst. 33 str.), Bulgarijoje (1829 met. bal. 16 d. konst. reviduota 1893 met. geg. 15 d. ir 1911 met. liep. 11 d. 1, 12, 17, 92, 133 ir 137 str.), Čili (konst. 73 str. 6 ir 19 p.).

2. Statutai, papročiai ir tradicijos. Ne vien konstitucijos keliu gali būti pagrįsta parlamentinė užsienio politikos kontrolė. Tam tikslui dažnai pakanka ir kitokių nuostatų arba būdų, kuriais galima priėti prie vyriausybės darbų ir juos kontroliuoti. Čia turima galvoje tai, kad

daugely valstybių nuolatinei užsienio politikos kontrolei yra parlamentuose sudarytos užsienio reikalų komisijos. Šių komisijų sudarymo pamatas pareina vienur iš pačios konstitucijos, o kitur vien numatytas reikalas sudaryti komisijas; daugiausia parlamentų statutai šį klausimą sprendžia ir tuo būdu duoda daugiau laisvės ir labiau įgalina plačiai išplėsti užsienio politikos ir bendrai užsienio reikalų politinių žygių kontrolę.

Pirmiausia pažvelgsime į užsienio valstybių nuostatus ir praktiką trumpais bruožais, o paskui kiek ilgiau apsisistosime ties Lietuvos parlamentiniu gyvenimu.

Vokietijos konstitucijoje, moderniausioje sistemos ir išplėtojimo atžvilgiu, mes pastebime, kad patsai Reichstogas sudaro užsienio reikalų komisiją, anot konstitucijos žodžių: Der Reichstag bestellt einen staendigen Ausschuss für auswärtige Angelegenheiten (konst. 35 str.). Šios komisijos veikimo kompetencija, nustatyta konstitucijos, jau buvo pažymėta. Kitų valstybių konstitucijos dažniausiai tik numato tų komisijų sudarymą, o jų veikimo ribos jau nustatomos parlamento statuteis. Pavyzdžiui, Lenkijos konstitucijos 29 str. sako, kad komisijų rūšį ir skaičių nustatys pats parlamento statutas. Šiuo statutu Lenkijos Seime ir Senate yra sudarytos taip pat ir užsienio reikalų komisijos. Užsienio reikalų komisijos Lenkijos parlamente svarsto užsienio politikos klausimus ir gauna iš vyriausybės įvairias informacijas ir dokumentus, kuriuos paskui pateikia parlamento žiniai. Austrijos konstitucija numato tik vieną svarbiają komisiją (Hauptausschuss), kuri turi teisės pasiūlyti Tautos Tarybai (Seimui) išrinkti vyriausybę (55 str. ir 70 konst.). Visos kitos komisijos sudaromos paties parlamento; tarp jų yra ir užsienio reikalų komisija. 1923 metų lapkričio mėn. 20 dienos nutarimu Austrijos Seimas pavedė svarbiausiai komisijai taip pat ir užsienių reikalų komisijos darbus. Dažniausiai komisijų skaičius nustatyti ir jas sudaryti pavesta patiems parlamentams.

Jungtinių Amerikos Valstybių Senatas ir Atstovų Rūmai turi savo atskiras komisijų komisijas (Committee on Committees), sudarytas iš

daugumos ir mažumos narių. Šios komisijos sudaro įvairias komisijas ir pasiūlo jas parlamentui, kuris visada tuos pasiūlymus priima. Senatas turi užsienio reikalams Committee on Foreign Relations, sudarytą iš 9 daugumos ir 6 mažumos atstovų. Atstovų Rūmai turi tokią pat komisiją vardu Committee of Foreign Affairs, kuri sudaryta iš 21 nario: 14 iš jų yra daugumos ir 7 mažumos atstovai. Abi komisijos viena kitos visiškai nepriklauso, bet Senato Komisija turi didesnės reikšmės, nes ji taip pat sprendžia apie skyrimą užsieniui Amerikos atstovų ir sudarymą tautos sutarčių bei santykių su užsienio valstybėmis ir t. t. Komisijos turi teisės per savo pirmininką reikalauti iš Jungtinių Amerikos Valstybių prezidento ar valstybės sekretoriaus administracinių dokumentų, nors prezidentas ir jo sekretoriai neturi atsakyti į panašius reikalavimus, bet veik visada duoda prašomus atsakymus. Užsienio reikalų komisijų posėdžiai paprastai slapti, išskyrus tuos atvejus, kuriais daroma anketa ar klausinėjami pašaliniai asmenys. Vyriausybė neturi tiesioginių santykių su komisija, bet valstybės sekretorius įeina į asmeninį kontaktą su žymesniais komisijos nariais. Be to, kontroliuoti politikai parlamentas turi periodinius respublikos prezidento pranešimus, pranešimus apie prekybinius Jungtinių Valstybių santykius ir komisijų pranešimus parlamentui (Senatui ir Atstovų Rūmams), kurie parlamento nuožiūra skelbiami dažnai jų „Congressional Record“. Taip pat kiekvienas parlamento Rūmas turi dar teisės reikalauti pranešti jam Valstybės Departamento dokumentus, jei tas „if not incompatible with the public interest“. Be to, parlamentas turi teisės, kada tik nori, svarstyti užsienio politikos klausimus. Senatas paprastai tuos klausimus svarsto per savo „executive session“. Posėdžio protokolai neskelbiami ir laikomi konfidencialiais, ir publika į šiuos posėdžius paprastai neleidžiama.

Pažvelkime dabar į artimesnes mums valstybes. Danijoje 1923 metų balandžio mėnesio 13 dienos įstatymu yra organizuojama užsienio reikalų komisija; prasidėjus kiekvienai paprastai parlamento sesijai, ją sudaro 16 narių, parenkamų iš abiejų parlamento Rūmų proporcingais atstovavimo dėsniais. Šios komisijos pareiga yra su vyriausybe svarsty-

ti visus svarbiausius užsienio politiką liečiančius klausimus. Komisijos nariai turi laikyti paslapyje visa, ką jie yra sužinoję tose ribose, kurios nustatomos ministerio arba komisijos pirmininko.

Susidarius Tautą Sąjungai, Danų parlamentas kasmet gauna vyriausybės pranešimus apie Tautų Sąjungos priimtąsias rezoliucijas. Danijos keturios svarbiosios partijos parlamente paskiria po vieną narį, kurie sudaro Danų delegaciją Tautų Sąjungos visuotiniams suvažiavimams. Užsienio reikalų komisija visiems klausimams, kurie nelaikomi slaptais, daro pranešimus parlamentui kiekvienos sesijos pradžioje ir pabaigoje. Paprastai svarbiausi klausimai parlamento diskutuojami uždarame abiejų rūmų posėdy, nors šiems posėdžiams nėra jokio įstatymų nustatymo.

Latvija turi Saeimoje užsienio reikalų komisiją, sudarytą parlamento statutu. Užsienio reikalų ministeris dirba nuolatiniame kontakte su šia komisija. Užsienio politika svarstoma dažnai taip pat ir Saeimos pilnates posėdžiuose.

Rumūnijoje Atstovų Rūmai turi nuolatinę užsienio reikalų komisiją, sudarytą iš 37 narių parlamento statuto 64 straipsniu. Ši komisija, renkama visai parlamento kadencijai, svarsto visus įstatymus, kurie liečia užsienio politiką. Šiaipjau parlamentas kontroliuoja vyriausybę paklausimais, interpeliacijomis ir reikalavimais pranešti dokumentus. Bet ministrai dažniausiai į juos neatsako, teisindamiesi tuo, kad šalies interesai ir jos saugumas neleidžia kalbėti apie keliamus klausimus.

Bulgarijos užsienio reikalų komisija sudaroma parlamento (Sobranie) statutu iš 15 narių. Joje turi dalyvauti kiekvieną kartą tam tikras ministeris, jei to reikalauja pati komisija. Tada svarstomi užsienio reikalai arba duodami užsienio politikos klausimais paklausimai. Komisija renkama kiekvienai sesijai, bet, jų papročiais, išrenkami kas kart tie patys nariai visam parlamento kadencijos laikui, t. y. 4 metams. Ši komisija tuo skiriasi nuo kitų komisijų, kad turi biudžeto komisijoje savo nuolatinį atstovą, pačios komisijos renkamą.

Savotiški nuostatai dėl užsienio reikalų komisijos yra Olandijos parlamento antruose rūmuose. Šių rūmų statutu (164 str.) yra nuola-

tinė užsienio reikalų komisija. Šios komisijos narius kiekvienos sesijos pradžioje skiria parlamento pirmininkas, jei patsai parlamentas kitaip nenutaria. Komisijos tikslas palengvinti pasikeisti nuomonėmis užsienio reikalais tarp vyriausybės ir parlamento. Ji reikalauja iš vyriausybės tokių žinių, kokių ji nori, ir kartu su vyriausybe sprendžia visus klausimus, apie kuriuos vyriausybė nori komisijos nuomonę išgirsti. Komisija praneša parlamentui visais klausimais, kuriems vyriausybė nereikalauja paslapties, ir tada, kada pati vyriausybė šiais klausimais tiesiog nedaro pranešimo parlamentui. Komisija renkasi paskirtu jos pačios laiku kiekvieną kartą, kada to vyriausybė nori. Parlamento pirmininkas ir sekretorius yra kartu ir komisijos pirmininkas ir sekretorius. Ši komisija sudaroma iš 7 narių, skaitant ir pirmininką.

Vyriausybės užsienio, kaip ir bendroji, politika kontroliuojama interpelacijomis ir trumpais paklausimais, į kuriuos veik išimtinai atsakoma raštu. Užsienio politika debatuojama įvairiomis programomis: interpelacijos, biudžetas, komisijų specialūs pranešimai. Užsienio reikalų komisija veikia nuo 1919 metų kovo 26 dienos, bet ligi šiol nėra dariusi jokio pranešimo. Ji renkasi laiks nuo laiko, ir reikia manyti, kad arba visa ką ji galėtų pranešti – vyriausybės pranešama parlamentui – arba jai teikiamos žinios turi būti laikomos paslapy.

Baigdamas užsienio valstybių pavyzdžiais dėl parlamentinės kontrolės užsienio politikos reikaluose ir imdamas svarstyti Lietuvos parlamentinę praktiką šioje srityje, noriu dar pridėti porą pavyzdžių tokių valstybių, kurių parlamentuose užsienio politikos nuolatinei kontrolei nėra tinkamų organų, būtent – kurios neturi tam tikrų komisijų užsienio reikalams. Tokios valstybės yra *karalinė* Italija ir *demokratinė* Šveicarija. Italijos karalius pats veda užsienio politiką per savo ministerius, kurie yra atsakingi (valstybės statuto 67 str.); karaliaus vedamoji politika pranešama parlamentui tiek, kiek tai leidžia padaryti valstybės saugumas ir jos interesai (valstybės statutai, įžang. 5 str.). Šveicarijos Respublikos vyriausybės vedamoji užsienio politika debatuojama tik svarstant biudžetą metinio vyriausybės pranešimo ir interpelacijų būdu.

Lietuvos, neseniai pakilusios iš svetimų valstybių vergijos, valstybės parlamentinis gyvenimas yra dar jaunas ir neturi didelės savo papročių ir tradicijų praktikos. Mūsų valstybės parlamentinės tvarkos dėsniai daugiausia paimti iš kitų, senų parlamentinių valstybių praktikos ir vykdomi tiek, kiek tinka mūsų valstybės parlamentinio gyvenimo apystatoms. Mūsų Seime nuolat sekti užsienio politikai ir spręsti įvairiems tos srities klausimams yra sudaroma Užsienio Reikalų Komisija. Kaip kitos komisijos, taip ir šitoji sudaroma paprastąja tvarka. Pirmiau susirinkęs naujai išrinktas Seimas išrinkdavo iš visų frakcijų atstovų Komisijų Komisiją, kuriai pavesdavo nustatyti komisijų skaičių ir jų didumą, t. y. narių skaičių. Paskui jau Seimas patsai sprendavo ir rinkdavo komisijos narius. Dabar 1924 metais birželio 18 dienos Seimo priimtuju Seimo statutu, komisijų skaičių, jų sudėtį ir, reikalui esant, jų kompetenciją nustato Seimas kiekvienos sesijos gale ir skiria įvairias nuolatines ar laikines komisijas (34 str.). Seimas kasmet turi tris sesijas (29 str.), todėl ir Seimo komisijos turi būti kasmet tris kartus nustatytos ir išrinktos.

Tuo pat būdu sudaroma ir Užsienio Reikalų Komisija, kuri dabar susideda iš 8 narių. Komisija iš savo tarpo renka pirmininką ir sekretorių ir prireikus jų pavaduotojus. Išrinktųjų vardai pranešami Seimo Pirmininkui (36 str.). Paprastai į Užsienio Reikalų Komisiją renkama kiekvienos didesnės Seimo frakcijos rimčiausi ir įtakingiausi nariai, kurie kiekvienoje sesijoje perrenkant veik tie patys paliekami. Komisijos pirmininkais renkami tie asmenys, kurie jau yra vaidinę žymų vaidmenį valstybės politikoje arba paskui tapę vyriausybės nariais, dažniausiai užsienio reikalų ministeriais. Taip antai, dr. *Purickis* buvo Steigiamojo Seimo Užsienio Reikalų Komisijos pirmininku nuo 1920 metų gegužės mėn. 30 d. ligi tų pat metų liepos mėn. 9 dienos; *prof. Jurgutis*, dabartinis Lietuvos Banko Valdytojas, buvęs Užsienio Reikalų Ministeris, — nuo 1920 metų liepos 10 dienos ligi tų pat metų liepos 30 dienos; *p. Šleževičius*, buvęs Ministeris Pirmininkas ir Užsienio Reikalų Ministeris, — nuo 1920

metų liepos 30 dienos ligi 1922 metų lapkričio mėn. 6 dienos; prelatas *Just. Staugaitis*, buvęs Seimo Pirmininkas II Seime, — nuo 1922 metų lapkričio 30 d. ligi 1923 m. kovo mėn. 10 dienos; *Stasys Šilingas*, buvęs Valstybės Tarybos Pirmininkas, — nuo 1923 m. birželio 25 dienos ligi 1924 metų sausio mėn. 31 dienos; *Ant. Šmulskštys*, Krikščionių demokratų partijos Seime lyderis, — nuo 1924 m. vasario 9 dienos ligi 1925 m. gegužės 6 dienos, ir *Dr. Draugelis*, buvęs Vidaus Reikalų Ministeris, išrinktas Komisijos pirmininku 1925 m. gegužės 9 dieną.

Užsienio Reikalų Komisijoje dalyvauja didesniųjų frakcijų, tiek Seimo pozicijos, tiek ir opozicijos atstovai. Komisijos posėdžiai esti paprastai tik Komisijos narių. Bet šiuose posėdžiuose gali dalyvauti Seimo Prezidiumo nariai patariamuoju balsu: kiti Seimo atstovai gali dalyvauti tik Komisijos pirmininkui leidus (40 str.). Šis nuostatas dėl Prezidiumo ir Seimo atstovų dalyvavimo komisijų posėdžiuose lygiai liečia visas Seimo komisijas.

Užsienio Reikalų Komisijos posėdžiuose, kurie būna paprastai kartą savaitėje, dalyvauja nuolat patsai Užsienio Reikalų Ministeris. Kartais Komisija kviečia p. Ministerį Pirmininką daryti pranešimų arba duoti paaiškinimų į iškeltus klausimus; taip pat kviečiami daryti pranešimų ir mūsų atvažiuoją tam tikra proga valstybės atstovai užsieny. Po paklausimų ir pranešimų Komisija daro diskusijas iškeltais klausimais ir kartais priima tam tikrus nutarimus.

Mūsų Užsienio Reikalų Ministeris praneša Komisijai visais svarbesniais užsienio politikos reikalais; daro pranešimus dėl daromųjų sutarčių su kitomis valstybėmis, dėl mūsų reikalų Tautų Sąjungoje ir Ambasadorių konferencijoje, kur reikia susidurti dėl mūsų kovų už Vilnių ir Klaipėdą arba pastaraisiais laikais dėl tautinių mažumų skundų Tautų Sąjungos Tarybai. Vienu žodžiu, p. Užsienio Reikalų Ministeris dirba nuolatiniame kontakte su Seimo Užsienio Reikalų Komisija. Be to, jai pristatomos spausdintos geltonosios knygos, sutartys ir kitokie užsienio politikos dokumentai.

Užsienio Reikalų Komisija kartais posėdžiauja konfidencialiai, nors daromi konfidencialūs posėdžiai neturi prasmės, kadangi visa, kas Komisijoje įvyksta konfidencialiai, tuojau esti skelbiama kai kurių mūsų spaudos organų.

Užsienio Reikalų Komisija svarsto daromas su užsieniu politines sutartis, ir jos pranešėjai praneša apie šias sutartis Seimui, kuris paskui tas sutartis patvirtina arba atmeta.

Dėl pateikiamųjų Seimui sutarčių randas progos bendrai išsitariani ir apie mūsų vyriausybės užsieny vedamą politiką. Be to, ši politika svarstoma per Užsienio Reikalų Ministerijos biudžeto, etatų ir kit. diskusijas ir įvairias užsienio politika duodamąsias interpeliacijas Ministerių Kabinetai ar Užsienio Reikalų Ministeriui. Apsvarstęs ir priėmęs pateiktas interpeliacijas, Seimas daro tam tikrus nutarimus³.

³ Nuo St. Seimo ligi šiol buvo pateiktos keturios interpeliacijos užsienio politikos klausimais, kurių trys buvo Seimo priimtos, o paskutinė atmeta 1925 m. kovo mėn. 10 dieną. Čia duodamas minimų interpeliacijų sąrašas ir priimtosios mūsų Seimo rezoliucijos šia proga:

Interpeliacijos Užsienio Reikalų Ministeriui ir Ministeriui Pirmininkui dėl užsienio politikos reikalų.

Kieno paduota	Kuriuo klausimu	Kada paduota	Kuriam ministeriui
1. Socialdemokratų frakcijos	Dėl pakeistojo Hymanso projekto	1921. IX. 9.	Ministeriui Pirmininkui Griniui, Užs. Reik. M-riui Purickiui.
2. Socialdemokratų frakcijos	Dėl Klaipėdos krašto padėties	1921. X. 25	Min. Pirmininkui Griniui. Užs. Reik. Minist. Purickiui.
3. Krikščionių demokratų, Ūkininkų Sąjungos, Darbo federacijos ir Valstieč. liaud. frakc.	Dėl vedamos politikos Klaipėdos krašte ir uosto klausimu.	1924. II. 12.	Mins. Pirmininkui ir Užs. Reik. Ministeriui Galvanaskui
4. Valstiečių liaudininkų	Dėl lenkų pasirašymo su Vatikanu konkordato.	1925. III. 6.	Ministeriui Pirmininkui Petruiliui.

Priimtos rezoliucijos.

1) Steigiamasis Seimas, išklausęs Vyriausybės atsakymą į interpeliaciją dėl Lietuvos ginčo su Lenkija, pareiškia, kad I kn. 1921 m. rugs. 3 dienos p. Hymanso pateiktas avanprojektas yra Lietuvai nepriimtinas ir, nustatant santykius su Lenkija, Lietuva negali sutikti priimti sąlygas, kurios tiesioginiu ar netiesioginiu būdu galėtų aprėžti Lietuvos Valstybės suverenumo teises.

2) St. Seimas, išklausęs Vyriausybės pranešimą Klaipėdos krašto reikalui ir jį apsvarstęs, randa, kad:

Klaipėdos krašto ekonominiai interesai ir žymiausios jo gyventojų dalies tautiniai siekimai sudaro tiek bendra su Lietuvos Respublika, kad susidėjimas Klaipėdos Krašto vienon su Lietuva valstybėn yra neišvengiamas, abiem šalims naudingas ir realus to klausimo išsprendimas.

Kadangi Klaipėdos kraštas, kelius šimtmečius būdamas Vokietijos sudėtinė dalis, ypatingomis sąlygomis plėtė savo ekonominį ūkį, savo kultūrą, paveldėjo ypatingą jurisdikciją, gyveno kitokį kaip Lietuvos politikos ir visuomenės gyvenimą, — St. Seimas tinkamai įvertina esamus minėtose srityse skirtumus.

Tad stengiantis sudaryti vieną su Klaipėdos kraštu valstybę, Lietuvos St. Seimas mato esant reikalinga paremti Lietuvos būsimums santykius su Klaipėdos kraštu tokiais pagrindais, kurie iš vienos pusės teiktų visiems Respublikos gyventojams lygių teisių, lengvynbių ir pareigų, tinkamai apsaugotų bendruosius Respublikos reikalus, o iš kitos — kiek galint pilnai apsaugotų Klaipėdos krašto gyventojų ypatingus reikalus.

Tie ypatingi Klaipėdos krašto reikalai turėtų būti apdrausti, duodant jam, kaip sudėtinėi Respublikos daliai, teisės savotiškai rūpintis vietos ūkio, administracijos, taip pat mokesnių, vietos darbo ir socialinės apsaugos, teismų, švietimo, kultūros ir tikybos reikalais atskiro autonominio vieneto teisėmis, sutvarkyto demokratiniais pagrindais.

Taip nusistatęs, St. Seimas paveda Vyriausybei daryti visus reikalingus žygius tam, kad Klaipėdos kraštas galėtų prisidėti prie Lietuvos Respublikos.

3) Seimas, išklausęs pono Ministerio Pirmininko ir Užsienio Reikalų Ministerio paaiškinimų dėl vedamosios politikos Klaipėdos krašto klausimu ir turėdamas galvoje,

a) kad Ambasadorių Konferencijos 1923 m. vasario 16 d. nota Lietuvos Vyriausybei iš esmės nesutinka su Versalės sutarties § 99 ir pono Klemenso, Varsalės Konferencijos pirmininko, laišku, kuriame nenumatyta jokių Lenkijos teisių Klaipėdos uostui;

b) kad Lenkija, sulaužiusi Suvalkų sutartį, tebelaiko užgrobusi Lietuvos Respublikos žemes su sostine Vilnium ir dėl to kliudo turėti diplomatinių, ekonominių bei komercinių santykių su Lietuva;

c) kad Lietuvos Vyriausybė yra pasirašiusi Barcelonos Konferencijos nuostatus dėl tranzito, kur nenumatoma jokių privilegijų nė vienai valstybei;

randa:

a) kad sudarymas ekonominių ir kitokių santykių su Lenkija yra galimas tik atitaisius sulaužytą Suvalkų sutartį,

b) kad Klaipėdos uostas turi būti išimtinai Lietuvos Respublikos galioj, ir kad ji turi jį valdyti bei tvarkyti per savo Vyriausybę,

c) kad Lietuvos vyriausybė gali taikyti Barcelonos Konferencijos nuostatus tik tranzitui tų valstybių ir su tomis valstybėmis, su kuriomis yra normalūs santykiai, — ir eina kitų dienotvarkės punktų svarstyti.

Yra duodama ir paklausimų užsienio politikos reikalais; apie tai mes jau esame minėję ir davę keletą pavyzdžių⁴.

III.

Taikos palaikymas per užsienio politikos kontrolę

1. **Konstituciniai nuostatai taikai palaikyti.** Teisės teorijos, kurios skelbia principą, kad jėga yra teisė – Macht ist Recht, – nereikalauja jų įrodymo nepagrįstumo. Savaiame yra aišku, kad grynoji, brutalinė jėga negali virsti teisės pamatu, negali pasidaryti teisės principu, nes šiaip mes nustotume teisėtumo ir pamestame patį teisingumą: visumet tektų pasmerkti silpnasis, jam neduoti tos teisės, kuri jam priklauso pačiais paprastaisiais žmoniškumo ir artimo meilės principais. Todėl ir karas, kaip priemonė jėga įgauti savo teisę, o itin kiekvienas puolimo karas, yra neleistinas būdas spręsti tarptautiniams nesusipratimams ir ginčams. Karai, tie nemoralūs reiškiniai, turėtų būti uždrausti visų pasaulio valstybių ir įrašyti į jų konstitucijas aiškiais draudžiamaisiais dėsniais.

Deja, kol kas mes to neturime, nei Lietuvos, nei veik visų valstybių konstitucijose. Tik labai mažas valstybių skaičius turi savo pamatiniuose šios srities įstatymuose tam tikrus nuostatus.

Čia mes galime paimti Portugalijos Respubliką, kurios konstitucija rezervuoja Respublikos Kongresui (parlamentui) leisti vyriausybei daryti karą, jei ji negali arbitražo keliu išspręsti ginčo arba jei priešas

⁴ Reikia čia pastebėti, kad Lietuvai, kaip valstybei, surištai su tam tikrais tarptautinio pobūdžio pasižadėjimais, duotais Tautų Sąjungai, dažnai tenka taip pat ir savo vidaus politikos žygiai taip tvarkyti, kad jie neatsilieptų neigiamai į užsienio politikos reikalus. Taip antai, duotoji Tautinių mažumų teisėms nustatyti 1922 metų gegužės mėn. 12 dienos deklaracija nustato tam tikrą elgesį su mažumomis, kas jau turi eiti tos deklaracijos nustatytose ribose. Be to bendrai yra suprantama dalykas, kad valstybės vidaus politika atsiliepia į užsienio politiką, juo labiau mažoms valstybėms, kurių likimas daugeliu atvejų pareina nuo pasaulio galiūnų nusistatymo. Todėl ir mūsų parlamento pareiga, kontroliuojant užsienio politiką, neišleisti iš akių taip pat ir su ja surišti vidaus politikos žygiai.

puola šalį (26 str. 14 p.). Portugalijos Respublika mano, kad, rezervuojant sąjungų sutartis, geriausias būdas spręsti tarptautiniams nesusipratimams yra arbitražas (37 str.). Uruguay Respublikos konstitucijoje skaitome, kad respublikos prezidentas turi teisės skelbti karą sutinkant parlamentui, jei arbitražas nebuvo galimas arba nedavė jokių vaisių (79 str. 18 g.). Dominikonų Respublikos konstitucija sako: „konstitucijos nustatytos galios neskelbs karo ligi tol, kol bus imtasi arbitražo priemonių. Norint pabrėžti šis principas, kitas nuostatas turi būti įrašytas į visas respublikos sudarytas sutartis: visi galį kilti ginčai tarp susitariančiųjų šalių bus pateikti arbitražui dar prieš imantis ginklą“ (102 str.).

Uždraudus karus konstitucijos keliu, ginčai tarp valstybių turėtų būti sprendžiami taikos keliu ar per Tautų Sąjungą, ar per Tarptautinį Teismą. Kol veikia dabartinis Tautų Sąjungos Statutas, šio statuto laikantis reiktų kariauti tik prieš tokias valstybes, kurios, sudariusios tarptautines sutartis, jų nepildytų, jas laužytų. Visiems Tautų Sąjungos nariams einant prieš nusikaltusią valstybę ekonominėmis, finansinėmis sankcijomis ir, reikalui esant, ginklo jėga (Tautų Sąjungos pakto 16 str.), maža kas norėtų pradėti karą prieš kurį nors Tautų Sąjungos narį. Todėl pravartu visoms valstybėms dalyvauti Tautų Sąjungoje ir remti ją ne vien gražiais žodžiais, bet ir tikrais pasiryžimais ir visomis leistynomis išgalėmis.

Norint priversti atskiras valstybes ir jų parlamentus imtis tokios užsienio politikos, kur ginčai ir nesusipratimai būtų sprendžiami taikiu būdu ir tie būdai būtų nustatyti konstitucijoje, būtinai reikalinga, kad visi parlamento nariai kiekvienoje valstybėje būtų savarankiai ir jautų savo, kaip tautos atstovo, atsakomybę. Dabar to dažniausiai nėra, ir parlamenteuose vyriausybės darbų kontrolę ir patį parlamento darbą veda keli asmenys, frakcijų lyderiai.

2. Tarptautinės sutartys; Tautų Sąjunga. Kontroliuojant vyriausybės užsienio politiką, karams išvengti reikia taip pat stengtis legaliu keliu naikinti aplinkybes, kurios kelia nesusipratimus ir karus. Tos pastangos gali būti jau numatytos valstybės konstitucijoje, kaip kad tai

yra padaryta Dominikonų Respublikos. Šios respublikos konstitucija, kaip jau aukščiau pasakyta, nustato, kad arbitražo principas būtų įrašytas kiekvienoje daromoje su svetima valstybe sutarty. Praktikuodami šį pavyzdį, mes galėtume padaryti taip, kad kiekviena tarptautinė sutartis verstų taikiu ir ramiu būdu spręsti kilusius nesusipratimus ir ginčus. Todėl kiekvienos tautos atstovybės pareiga yra saugoti, kad jos vyriausybė, kiek galėdama, stengtųsi tarptautiniuose santykiuose apsieiti be ginklo pagalbos, be nekalto kraujo praliejimo.

Šiam tikslui dera tarptautinio sugyvenimo sutartys ir įvairūs tarptautiniai susitarimai taikai saugoti ir jai palaikyti. Daug yra padėta pastangų ir nemaža jau padaryta valstybių gyvenime tam, kad susitarimo keliu būtų galima patikrinti saugumas ir reikale atsiginti nuo priešų. Čia vaidmenį vaidina vadinamos regionalinės sutartys apsaugoti pavojingoms puolimo atžvilgiu valstybių sienoms, kaip antai, Rytų Europos valstybių sienų apsauga nuo bolševikų pavojaus, vakarų sienų klausimas Prancūzijos ir Vokietijos santykiuose. Bet tokie atskiri susitarimai nėra tinkama priemonė karams pašalinti, kadangi susidaro atskiros, viena kitai priešingos, valstybių sąjungos, kurios, besiginkluodamos ir saugodamos vien savus interesus, paskatina grupotis bei ginkluotis kitas valstybes ir tuo duoda progos kilti naujiems karams. Tuo būdu atskiri valstybių grupavimaisi negali laiduoti pasaulinės taikos, priešingai – gimdo tik naujų karų priežastis, ir todėl jie turi būti pašalinti. Tokiam tikslui yra gera ir naši dirva, parlamentams kontroliuojant užsienio politiką ir vedant prie tarptautinio pasaulinio susitarimo, nusiginkluoti, visų valstybių saugumą laiduoti koku nors tarptautiniu aktu. Tokis aktas galėtų būti Genevos protokolo (1924 mt.) priėmimas, bet tik ne to turinio, kuris garantuoja status quo valstybių sienų, nors tas status quo, kaip mes žinome iš savo gyvenimo liūdno patyrimo, yra visai nepatenkinamas ir skriaudžia daugelį valstybių bei tautų. Pirma reikia peržiūrėti visų valstybių sienos ir teisingai jos ištaisyti, o paskui jau kalbėti apie visuotinės taikos sutarties pasirašymą. Kol bus viskas daroma iš antro galo, t. y. kol bus neatitaisytas sulaužytas arba amžiasis

paneigtas teisingumas, kol nebus laiduotos atskirų tautų laisvė ir nepriklausomybė, ir bus norima dabartinė status quo neteisinga padėtis patikrinti, tol, be abejo, mes neįvykdysime visuotinės taikos sutarties, nesulauksime pasaulinio saugumo pakto vietoje taip reikalingo pasaulio gerovei ir kultūrai nusiginklavimo, tol vis didės ir plėsis ginklavimasis, kuris savaime kelia nesantaikas, ginčus.

Ir Tautų Sąjungos statute įrašyti nuostatai taikai palaikyti, kol atskiros tautos širdingai ir rimtai nenorės taikos, lieka tik tušti ir skambūs žodžiai, ne realybė, kadangi pati Tautų Sąjunga nedraudžia atskirų gynimosi sutarčių. Tokios sutartys, savaime suprantama, paskatina priešingas valstybes daryti panašias sutartis, ir galų gale nenustojama ruoštis į karą, anot senos patarlės: „si vis pacem, para bellum“. Pasidaro užburtas ratas, iš kurio tegalima išeiti vien širdingomis taikos pastangomis, kurių turėtų parodyti ne vien mažosios, bet ir didžiosios valstybės.

Tautų Sąjungos uždavinys kaip tik yra taika palaikyti. Ji, kaip institucija, gali visas nesantaikas ir ginčus ramiu ir taikiu būdu pašalinti. Yra įkurtas Tarptautinis nuolatinis Teismas, kuris gali visus valstybių tarpe kylančius ginčus ir nesusipratimus pašalinti, teismo keliu išspręsti. Tarptautinis nuolatinis Teismas (Cour Permanente de Justice Internationale) įsteigtas Tautų Sąjungos susivažiavime 1920 metais gruodžio 13 dienos nutarimu įvykdyti Tautų Sąjungos Statuto 14 straipsniui, kuriame šio Teismo kompetencija šiaip nusakyta: *Cette Cour connaît de tous différends d'un caractère International que les Parties lui soumettront. Elle donnera aussi des avis consultatifs sur tout différend ou tout point dont la saisira le Conseil ou L'Assemblée.* Šio teismo nutarimai, jei būtų visiems privalomi, galėtų taikiu būdu išspręsti kilusius ginčus. Atskiros valstybės kylančius ginčus su tam tikromis ar visomis valstybėmis gali pavesti spręsti šiam teismui jo statuto 36 straipsniu. Bet tuo tarpu nedaugelis valstybių tėra pasirašiusių Tarptautinio Teismo sprendimo privalomumą. Tokių pasirašiusių valstybių, kad ir nedidžiausių, yra 15, būtent: Austrija, Brazilija (tam

tikromis sąlygomis), Bulgarija, Kinai, Danija, Estija, Suomija, Norvegija, Olandija, Portugalija, Šveicarija. Uruguay, Švedija, Haiti ir Lietuva, kuri Teismo sprendimų privalomumą priėmė penkeriems metams — nuo 1922 mt. kovo mėn. 3 d. ligi 1927 metų kovo mėn. 3 d. Yra pradėti teoretiniai pasaulinės taikos pamatai, atskiros valstybės turi tik priimti tuos pamatus, kaip jų užsienio politikos principus, ir taika bus galima išlaikyti. Čia parlamentai turi gyvai susirūpinti tuo klausimu ir tinkamai kontroliuoti savo šalies vyriausybių užsienio politiką, ir tas padės išvengti slaptų sutarčių ir didelio ginklavimosi.

3. **Priemonės taikai palaikyti.** Kada visi žmonės prisigers taikos dvasios ir nenorės pavergti savo artimo ar grobti jo turtų, tada ir karo pavojui nebus tiek daug pamato, tada nebus tiek daug progos galvoti apie karus. Bet tas laikas dar toli. Pirmiau reikia išauklėti atskiri žmonės ir ištisos tautos taikos meilėje, kad paskui jau galėtume džiaugtis ramiu gyvenimu. Taip auklėti taikos dvasioje ir taikiems santykiams palaikyti su kitomis tautomis ir valstybėmis galime vien gyvendydami žmonių sąmonėje Tautų Sąjungos ir tarptautinės teisės dėsnius taikai palaikyti. Kol tai bus padaryta, reikia imtis artimesnių priemonių ir jomis siekti pasaulinės taikos.

Tokios priemonės galėtų būti: 1° uždraudimas griebtis karo, kaip priemonės savajai teisei ginti arba tarp valstybių kilusiems nesusipratimams išspręsti, išskyrus tuos atsitikimus, kurie numatyti Tautų Sąjungos Statuto 16 str.

2° nustatymas imtis arbitražo arba kitų taikių ir teismo priemonių spręsti tarp valstybių kilusiems ginčams ir nesusipratimams.

3° priimti Tarptautinio nuolatinio Teismo 36 str. fakultatyvų nustatymą pasiduoti šio teismo sprendimams ir juos vykdyti.

4° įkūrimas Tarptautinio Parlamento, kuris galėtų tarptautiniu mastu kontroliuoti atskirų valstybių užsienio politiką ir tuo būdu pašalinti karo pavojus.

Literatūra ir naudota medžiaga:

1. Lietuvos Valstybės Konstitucija.
2. Steigiamojo Seimo darbai.
3. I ir II Seimų stenogramos.
4. Seimo Užsienio Reikalų Komisijos protokolai.
5. Įvairių valstybių konstitucijos.
6. Tarpparlamentinės Sąjungos 1923 ir 1924 m. suvažiavimų protokolai.
7. Lietuvos Grupės Tarpparlamentinės Sąjungos archyvo dokumentai.
8. Tarpparlamentinės Sąjungos Juridinės Komisijos posėdžių darbai.
9. Bryce. The American Commonwealth.
10. Borgeaud. Etablissement et revision des Constitutions en Amérique et en Europe.
11. Dereste. Les constitutions modernes.
12. Pacte de la Société des nations.
13. Statut de la Cour Perlamente de Justice Internacionale.
14. Haurion. Précis de droit Constitutionnel Paris. 1923.
15. Fauchille. Traité de droit public international Paris. 1917 – 1925. 3 knygos.
16. Vyriausybės Žinios.